

Fig. 1. Kirken set fra sydvest, fra præstegården. NE fot. 1979. - *The church seen from south-west.*

HARLEV KIRKE

FRAMLEV HERRED

I senmiddelalderen og i tiden efter reformationen modtog Århus domkapitels provst afgifter af kirken[1] mod til gengæld at revidere regnskaberne og have kirken i forsvar (om denne visitationsret se s. 1366f.). Ved mageskifte 6. marts 1582[2] afstod domkapitlet disse rettigheder til kongen, hvorefter lensmanden på Skanderborg førte tilsyn. Ved grevskabet Frijsenborgs oprettelse 1672[3] blev kirken sammen med annekskirken i Framlev indlemmet heri (jfr. †klokke). 26. april 1724[4] kom kirken igen i kronens eje, nu som en del af Skanderborg rytterdistrikt under kirkesessionens bestyrelse. Efter rytterdistriktets nedlæggelse købtes kirken april 1767[5] på auktion af borgmester i Århus, Rasmus Müller, der samme år erhvervede Harlev mølle (senere kaldet Ludvigsholm). Kirken fulgte herefter Harlev mølles skiftende besiddere[6] (jfr. lysekrone nr. 1 og epitaf nr. 1), indtil den 1. juli 1913 overgik til selveje.

Kirken ejede fra middelalderen en del jordbesiddelser, spredt i og uden for sognet; disse lagdes af Rasmus Muller 1768 under Harlev mølle og er siden blevet opfattet som dennes ejendom.[7]

Under svenskekrigene 1657-60 stjal polske hjælpetropper kirkens kalk og disk (jfr. †altersølv).

Ifølge et *sagn,* gengivet i Pontoppidans Atlas,[8] var Århus å tidligere sejlbar til Skibby, og før Århus blev bygget, kom øboerne fra Samsø og andre øer sejlende hertil for at lade deres børn døbe i Harlev kirke. - Efter et andet sagn, optegnet o. 1890,[9] skal det engang være spået, at kirken skulle bryde sammen, når der var allerflest folk i den, uden at nogen skulle komme til skade.

Under udgravning i skibet 1960 fandtes ti *mønter,* den ældste slået under Erik Klipping.[10]

Kirken er opført på en svag højning i den søndre del af den lille landsby, på den brede Århus ådals nordside. Kirken og kirkegården danner sammen med præstegården og dennes have en usædvanlig smuk og sluttet landskabelig helhed (sml. fig.2). Den nu trelængede gård i bindingsværk stammer fra 1700'rnes midte.

Kirkegården (fig.2), der efter nedrivningen 1887[11] af præstegårdens nordre længe, laden, støder direkte op til gårdspladsen, er 1844[12] udvidet mod vest med en skæppe land (knap 700 m^2) og 1931[13] mod sydøst ud for præstegårdens østre længe. Kirkegården hegnes af markstensdiger undtagen i syd, hvor der 1887 er opført en cementafdækket kløvstensmur. Der var fra ældre tid tre *indgange,* henholdsvis i øst, syd og vest.[14] Den nuværende hovedindgang i vest er en køreport med jerngitterfløje med bladranker (sml. Framlev) mellem to svære, hvidtede piller, der formentlig er muret ved udvidelsen 1844. To ganglåger i øst og syd, hvoraf den sidste benyttes af præsten, nævnes fra begyndelsen af 1700'rne. En ældre port, omtalt første gang 1619,[15] var sandsynligvis placeret i det 1844 udflyttede vestdige og synes i 16-1700'rne[16] at have været udformet som en muret og teglhængt †*portal;* 1803[14] bestod den dog kun af murede piller. 1725 opregnes i inventariet tre gamle †*kirkeriste* uden rammer, og 1727 betegnes den østre og søndre rist som ødelagt, mens den vestre var brøstfældig.[14] 1739/40 fandtes der tre †hængelåse til kirkelågerne.[17]

Et hvidtet og teglhængt *ligkapel* er 1919[18] opført i diget øst for koret.

Kirken består af romansk kor og skib, hvortil der i senmiddelalderen er føjet et våbenhus i syd og et tårn i vest; våbenhuset er ombygget 1756 og tårnet genopført 1862, efter at det var styrtet sammen året forinden. Orienteringen afviger lidt mod nord.

Den ret høje og brede bygning er opført på et terræn med betydeligt fald mod øst. Helhedsindtrykket domineres nu af svære støttepiller, hvoraf de fleste er muret i forbindelse med korgavlens fornyelse 1862-63, da også den gennemløbende gesims kom til. Murkronen i kor og skib ligger - imod sædvane - i samme niveau, et træk, der kan være oprindeligt (sml. forholdene i Framlev). Derimod skyldes springet i triumfmuren, hvor gavltrekanten er trukket tilbage fra det udvendige plan, formentlig en ommuring af gavlen i forbindelse med hvælvslagningen i senmiddelalderen. Til fordel herfor taler tillige, at muren - i modsætning til den øvrige bygning - tildels er opført af tegl samt korbuens usædvanlige udformning. Den brede, runde bue er muret af munkesten og falset mod skibet, mod hvilket de svagt smigede vanger åbner sig. Vederlaget markeres af vest-omløbende, profilerede *kragbånd* af tegl, hvis tre vulster må være formet før brændingen.[18a]

De oprindelige *materialer* er blandede, men består dog helt overvejende af rå og kløvede marksten samt mindre partier af kridt og frådsten, der vist fortrinsvis er anvendt i hjørnerne.

Korets 1862 nedrevne østgavl var ifølge kunsthistorikeren N. L. Høyen, som besøgte stedet 1833,[19] af kamp og »kalktuf« (frådsten) og udsmykket med tre store, rundbuede †*blændarkader,* udformet som de tilsvarende i nabokirken Framlev (s. 2039), således også med små, rundede kragbånd i vederlagshøjde.

Døre og vinduer. Den noget udvidede, rundbuede syddør er placeret påfaldende tæt ved skibets vestgavl; der ses ingen spor af norddøren.[20] Af to små, højtsiddende, tilmurede vinduer i skibets sydside står det vestre som en indvendig blænding, mens det østre ses i loftsrummet. I korets nordmur og muligvis også østligt i skibets nordvæg anes omridsene af rundbuede vinduer.

Ændringer og tilføjelser. I senmiddelalderen

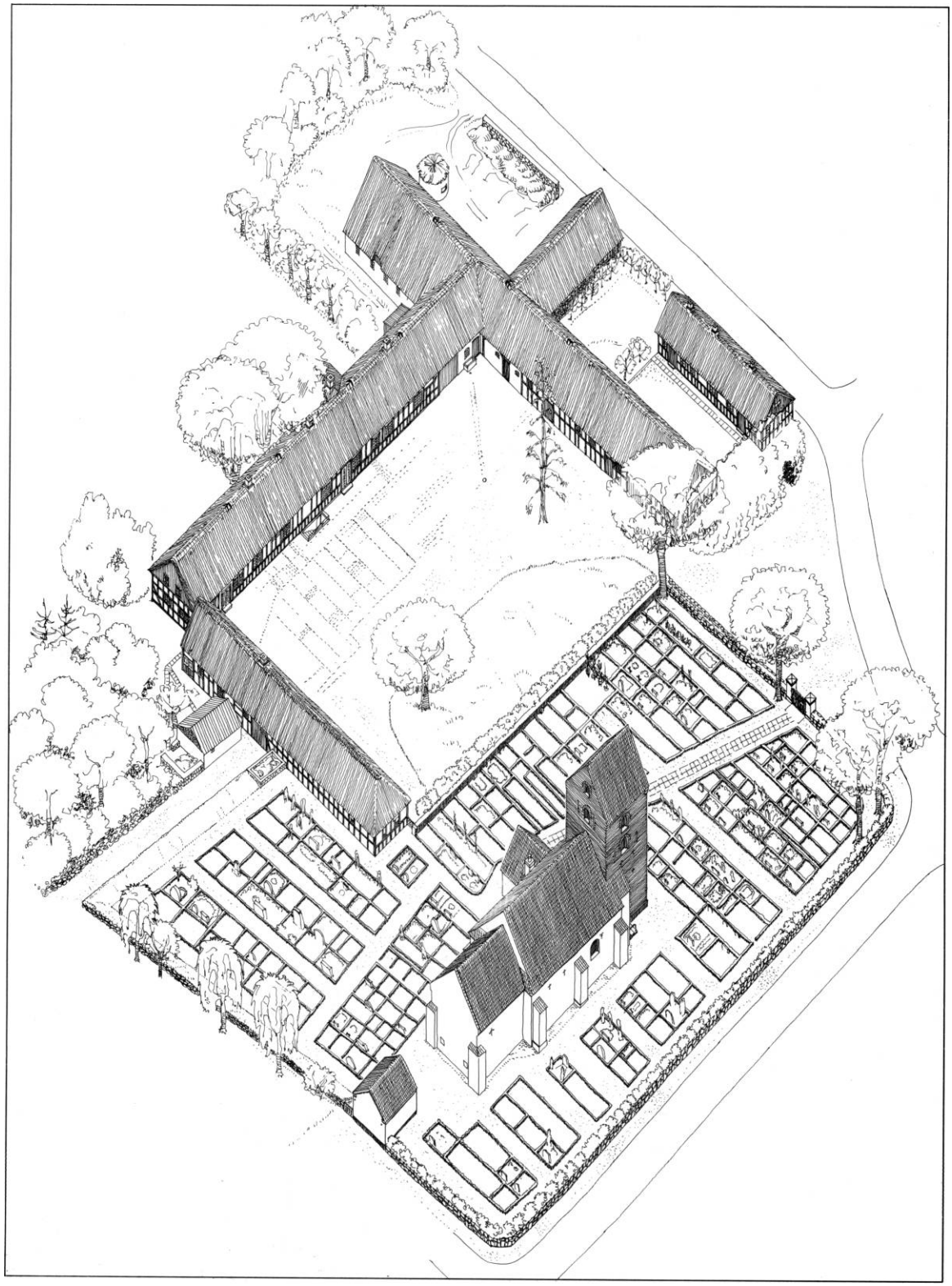
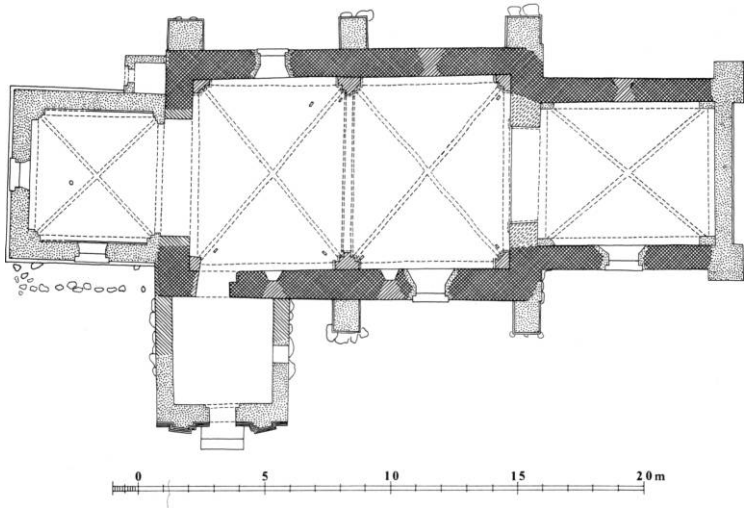

Fig. 2. Skråprojektion af kirken, målt og tegnet af J. Hougård og J. Viemose 1970. - *Oblique projection.*

blev de flade trælofter afløst af indbyggede hvælv, og som nævnt synes triumfmuren med den ret usædvanlige korbue at være ommuret i denne forbindelse. Også det oprindelige våbenhus og tårn er formentlig opført i denne periode.

Af de sengotiske *hvælv* er kun skibets tilbage, idet korhvælvet blev nedbrudt og fornyet 1862. Skibets to kuplede krydshvælv er i egnens gængse udformning: ribber og buer hviler på falsede væg- og hjørnepiller, hvor vederlaget markeres af et svagt udkraget skifte. Buerne er runde og gjordbuen mellem de to fag falset på begge sider.

Våbenhuset (fig. 5) ved skibets sydside fik sin nuværende, barokke udformning ved en ombygning 1756, ledet af Cornelius Hansen. Det ældre våbenhus, der efter alt at dømme var opført i senmiddelalderen, omtales første gang 1617.[15] Det var rejst af munkesten over en syld af marksten, der endnu er bevaret i sidemurenes nordre halvdel. Huset var tækket med tegl og havde træloft; gavlen afsluttedes med murede *»kamme«,* der 1754[21] ønskedes nedtaget.

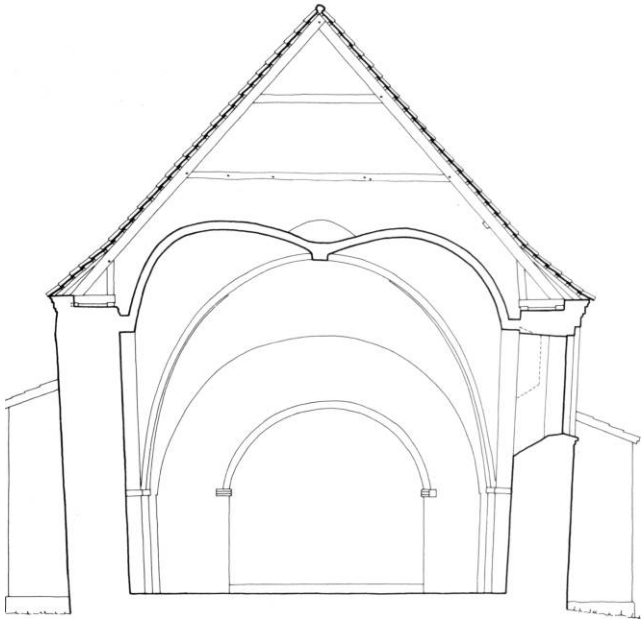

Fig.3. Plan 1:300. Målt af Jens Hougård og Jørgen Viemose 1970, tegnet af Marianne Nielsen 1982. - *Ground-plan 1:300.*

Fig. 4. Tværsnit 1:150 gennem skib. Målt af Jens Hougård og Jørgen Viemose 1970, tegnet af Marianne Nielsen 1982. - *Cross-section of the nave 1:150.*

Ombygningen 1756[17] blev forestået af Fredericia-murermesteren Cornelius Hansen (o. 1713-75),[22] der samme år rejste et nyt tårn ved Storring kirke (s. 2068) og 1758 sammen med kompagnonen Christian Thomsen udbedrede tårnene i Sjelle, Stjær og Sønder Galten. Cornelius Hansen nedbrød gavlen til grunden og opførte en facade i barokstil af de gamle mursten. Midtpartiet med den kurvehanksbuede dør er fremhævet med refendfugning mellem svære, forkrøppede pilastre. Disse er på ægte barokvis drejet udad og falset på siden mod døren. Den profilerede sokkel findes kun i sydfacaden, mens den toleddede gesims er ført om på de glatte sidemure, hvori der sidder et lille, firkantet vindue i øst. Gavlen savner desværre sin øvre afslutning, idet trekanten (formodentlig i forrige århundrede) er ommuret med små sten. Rummet står med gråmalet træloft med røde bjælker. I gulvet, der 1865[23] var belagt med mursten, ligger nu sorte og hvide fliser. En muret *vægbænk* langs vestvæggen er beklædt med brædder. To *†bænke* var 1729 »ruinerede«.[14]

Kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther foreslog 1862,[24] at man ommurede våbenhuset, hvis facade var »i en stil helt forskellig fra kirkens øvrige dele.« 1914 frarådede hans efterfølger, Hack Kampmann, til gengæld, at døren blev udvidet, hvorved huset ville miste »sit yndefulde udseende. «[23]

Tårnet ved skibets vestende er opført 1862, efter at et ældre, formentlig senmiddelalderligt tårn var styrtet sammen det foregående efterår.[24] Materialerne er indtil i højde med skibets murkrone genanvendte munkesten og herover nyere, røde sten. Murene, der indvendig bliver gradvis tyndere opad, hviler på en fremspringende sokkel af kløvet kamp, østmuren dog på skibets gavl, som er nedbrudt til rejsehøjde. Tårnrummet forbindes med skibet ved den gamle, rundbuede arkade, brudt ved opførelsen af det tidligere tårn. Det dækkes af et *krydshvælv* af små sten, hvilende på falsede hjørnepiller og runde skjoldbuer, hvoraf den østre lukker lidt for tårnbuen. I syd og vest store, rundbuede vinduer.

Fig. 5. Barok våbenhusfacade, opført 1756 af Cornelius Hansen, murermester i Fredericia (s. 2012). Taggavlen er ommuret. KdeFL fot. 1978. - *Baroque porch facade, built 1756 by Cornelius Hansen, Fredericia. The roof gable has been altered.*

Der er adgang til de to ovenliggende etager gennem et lille *trappehus* med tømret trappe ved tårnets nordside. Det lave mellemstokværk har i vest tre små, rundbuede åbninger, og det højere klokkestokværk i alt syv rundbuede og falsede glamhuller, anbragt i to niveauer og flankeret af små sprækkelignende åbninger. Skifertækket sadeltag med gavle i øst og vest, hver med en rundbuet åbning.

Det gamle *†tårn,* der styrtede ned 1861, var 75 tommer (knap 2 m) bredere end det nuværende.[25] Tårnet nævnes første gang 1617,[15] da det forstærkedes med træbjælker[26] og murankre, og var sandsynligvis opført i senmiddelalderen; materialerne var formentlig overvejende munkesten. Ifølge de spredte, skriftlige oplysninger[27] dækkedes tårnrummet af et hvælv, og tårnet havde teglhængt sadeltag med kamtakkede gavle (»tindinger«) i øst og vest. - Efter adskillige reparationer var tårnet 1754[21] »revnet og snart færdig at skilles ad«. Det istandsattes 1756[17] af Cornelius Hansen (sml. våbenhus),

Fig. 6. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1979. - *The church seen from north-east.*

som forsynede det med 18 (jern)ankre og tilmurede to glamhuller i syd og vest. 1803[14] måtte der igen indlægges nye bjælker, og 1822[28] søgte kirkeejeren om tilladelse til at nedtage en del af tårnet. Dette synes herefter at have fået et blytækket (pyramide)spir,[29] måske i lighed med annekskirken Framlev. 1860[11] var der to store revner på hver side af det østre glamhul, som provstesynet det følgende år fandt af en så betænkelig natur, at en sammenstyrtning ikke kunne udelukkes. Da provsten 1862 synede kirken, var »tårnet styrtet og havde i sit fald knust hvælvingen ... og beskadiget den nærmeste hvælving« (i skibet), og man var i færd med at opføre et nyt tårn.

Vedligeholdelse og istandsættelser. Ved grev Mogens Friis' død 1675[16] stod kirken blytækt og med murede kamtakker (»tindinger«), kun tårn og våbenhus var klædt med tegl. Allerede da havde murene givet sig på grund af presset fra de indbyggede hvælv og hældede udad - en skavank som bygningen har lidt under lige siden, og som med tiden[30] nødvendiggjorde de støttepiller, nu i alt syv, der giver kirken dens særlige præg. Ved indlemmelsen i rytterdistriktet besigtigedes kirken 1725 af kirkeinspektør Morville, birkedommeren og fire synsmænd.[14] Den var da repareret 9 til 10 år forinden, men tårnet trængte til en udbedring, og våbenhuset manglede sit loft. - Foruden våbenhus og tårn murede Cornelius Hansen 1756 også på en pille ved skibets nordøstre hjørne og på kirkegårdens portal. Til disse arbejder medgik i alt 3210 store, dobbelte flensborgsten, 550 dobbelte »kirkesten«, 2300 store lybske sten og 500 tagsten.[17]

Trods tilbagevendende reparationer var kirkens tilstand yderst ringe, bevægelserne i murværket, i både kirke og tårn, lod sig ikke standse. Men først 1862-63,[31] efter at koret 1853[32]

havde slået store revner, og et stykke af hvælvet var styrtet ned 1858, og tårnet var væltet 1861, skred kirkeejeren til en nødvendig *hovedistandsættelse,* der foretoges i forbindelse med tårnets genopførelse.[36] Man gik radikalt til værks, nedbrød den blændingssmykkede, romanske korgavl og murede en ny gavl og et nyt kor*hvælv* af moderne mursten. Samtidig øgedes støttepillernes tal til de nuværende syv, og man murede profilerede, gennemløbende gesimser. Allerede før ombygningen var springet i skibets østmur tækket med tegl som et lille »halvtag« (Walther 1862).[24] - Tagværkerne, hvori der indgår ældre, genanvendt egetømmer, blev omsat og fornyet, og kirken fik sine nuværende, svejfede teglstenstage.[33] Over korgavlen er en teglhængt kam. - I murene indsattes tre store, rundbuede vinduer af samme format som de to i det nyopførte tårn og med blyindfattede ruder. 1803[14] havde kirken i alt fire vinduer: ét i sydsiden af henholdsvis kor og skib og to i det gamle tårnrum. Kirken betegnedes da som temmelig mørk, og man ønskede et nyt vindue i skibets nordside; dette kom dog vist først til ved ombygningen 1862-63.

Varme. Efter begæring af 55 sognebeboere opstilledes 1888[32] en kakkelovn i skibets nordøstre hjørne. En kalorifer, anskaffet 1927,[13] erstattedes 1960 af et luftopvarmningsanlæg, placeret på våbenhusloftet og med varmeindkast gennem det romanske vindue i skibets sydside. 1980[34] installeredes et nyt varmluftanlæg med fyrrum i præstegårdens østlænge og indføring i den genåbnede kalorifergrav i skibets nordøstre hjørne; samtidig fjernede man skorstenspiben på våbenhustaget.

Kirken står i dag præget af forrige århundredes reparationer og ændringer. En lempelig *restaurering* 1980-81[34] (arkitekterne Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen) omfattede foruden nyt

Fig. 7. †Kalkmalet dekoration 1585(?) i skibets østfag (s. 2018). Robert Smalley fot. 1981. - †*Wall-painting 1585(?) in east bay of nave.*

Fig. 8. Kalkmaleri. S. Catharina. Fragment af helgenfrise på korets nordvæg (s. 2016). NE fot. 1979. - *Wall-painting. St. Catharine, fragment of north wall of chancel showing frieze with saints.*

Fig. 9. Indre, set mod øst. NE fot. 1979. - *Interior looking east.*

varmeanlæg en almindelig bygningsmæssig istandsættelse, hvorunder væggenes kalklag blev afbanket og ankre og trækbånd udskiftet med nye af rustfrit stål. Samtidig indsattes nye vinduesrammer, mage til de ældre. Trægulvene under stolestaderne[35] er fornyet; i kor og midtgang ligger gule mursten på fladen, der o. 1940 har afløst sorte og hvide cementfliser fra århundredskiftet. Fliserne ses stadig i våbenhusets gulv. - Alt, undtagen tårnet og murstensgesimsen, er hvidtet ude og inde. Tårnet har fremdeles skifertag, resten er teglhængt.

Af seks brudstykker middelalderligt **vinduesglas,* fundet 1960 i gulvet, har to gule glasstykker en gråbrun bemaling. På det ene, 7,4 cm langt og 4,2 mm tykt, ses et draperi(?), på det andet, 2,8 cm langt og 3,6 mm tykt, muligvis et udsnit af en sko. I NM (inv. nr. D91/1960).

KALKMALERIER

I kirken er i flere omgange fremkommet spor af kalkmalerier fra forskellige perioder, uden at det dog har været muligt at fremdrage en samlet helhed, og de fleste spor er atter blevet overkalket.

Ca. 1415. På *korets nordvæg* ses en *helgeninde* (fig. 8), formentlig S. Catharina, knap legemsstor, stående under et bueslag. Fremstillingen er antagelig et udsnit af en større †*helgenfrise.* Hun er iført hvid kjole med rødbrune skygger og grøn, gulforet kappe; på det lange, gule hår bærer hun en krone, hvoraf dog kun den ene tak er bevaret. I højre hånd holder hun et tohåndssværd med facetteret knop, men hendes andet attribut, hjulet, ses ikke. Billedet, der blev delvis afdækket i 1920'rne[37] og restaureret

Fig. 10. Indre, set mod vest. NE fot. 1979. - *Interior looking west.*

1940 af Hans Rasmussen, Fåborg, genrestaureredes 1971 af Olaf Hellvik.[38] Ved sidstnævnte lejlighed fremkom medtagne rester af flere bueslag samt enkelte farvespor efter andre helgener, der imidlertid blev overkalket. En frise med rødbrunt rankeslyng begrænser det bevarede billede både foroven og -neden; her har udsmykningen antagelig været afsluttet med et malet draperi som i Tilst (s. 1574). Maleriet er udført før hvælvets indbygning. - Et rødbrunt *indvielseskors* lidt under rankefrisen er samtidig med denne, mens et mindre kors, som går halvt op i frisen, er yngre. En *bladfrise* over triumfbuen på dennes vestside, sandsynligvis samtidig med helgenfrisen, er 1940 kraftigt opmalet og forkert rekonstrueret.

Et *sengotisk indvielseskors,* måske samhørende med skibets hvælvudsmykning, ses på skibets østvæg tangerende triumfbuens nordre kragbånd. De bladformede korsarme er udført i mønje.

†*Kalkmalerier. 1) 1400'rnes sidste tiår.* Skibets hvælv har stået med lette dekorationer udført af samme maler som bl.a. Lyngås (s. 1773f.). På ribberne stregtegnede sparrer, ledsaget af stængler med fembladede blomster, der ligeledes sås på gjordbuernes underside. I østhvælvet er konstateret et topornament og i vesthvælvets østvendte kappe en ræv, der jager en fugl (jfr. Lyngå), mens der i nordkappen på skjoldbuens top var et lille stregtegnet, pyramideformet træ. Omkring spygatterne var enkle, geometriske mønstre; et ca. 8 cm bredt siksakbånd løb hen over den sydøstre hvælvpille, ca. en meter over gulvet. Dekorationerne var malet i de vanlige farver, brændt okker og gråsort.

Fig. 11. Altertavle, stafferet 1592, med samtidigt korsfæstelsesmaleri (s. 2018). NE fot. 1979. - *Altarpiece, ornamented 1592, with painting of the Crucifixion.*

2) O. *1585* var malet enkle dekorationer i *koret* samt i *skibets østfag.* Over skjoldbuerne krydsende bueslag med stjerner eller kors på spidserne. Korets vestre skjoldbue havde i stedet et sparremønster og skibets østfag en retkantet inddeling med et tilsyneladende vilkårligt valg af farver: sort, rød, grå og okker. I østfagets nordkappe var malet årstallet »1585«(?) (fig. 7) og i østkappen initialerne »CE(?)B«. Sognepræsten Daniel Pedersen Kaaes navn og årstallet 1592 (jfr. altertavle) skal 1922 være fundet under flere lag kalk bag kirkens døbefont.[39]

3) O. *1630-70* har *koret* faet en meget farverig udsmykning, hvoraf spor er genfundet på nord- og sydvæggen samt i søndre vinduesniche. På en rødlig bund af brændt okker og kalk var en sort og hvid marmorering.

4) I *17-1800'rne* er omkring vinduet i skibets vestfag malet en geometrisk ramme, i grå og sort kalkfarve, med blomsterdetaljer udført ved hjælp af en skabelon. Meget medtagne farvespor af en lignende dekoration fandtes på østfagets nordvæg.

INVENTAR

Oversigt. Kirken har bevaret hovedstykkerne af det gamle inventar: den romanske bægerbladsfont, altertavlen fra 1592 med katekismusindskrifter og særpræget korsfæstelsesmaleri og prædikestolen fra o. 1600 tilskrevet egnens prædikestole-leverandør, landsbysnedkeren Morten fra Skovby. Et udskåret frisefelt er eneste levn fra et stolesæt o. 1654.

Alterbordet, antagelig fra 1891,[23] består af et enkelt fyldingspanel flankeret af riflede pilastre; rødbrune felter med mørkegrønne rammer.

†*Alterklæder.* 1725[14] havde alteret et »flamsk syet« forhæng. 1766/67 anskaffedes et rødt plys alterklæde med brede sølvgaloner for 28 rdl.[17] 1865[23] var klædet som vanligt på den tid af rødt fløjl med »sølvgarneringer«.

Altertavlen (fig. 11-12), med malet årstal 1592 og signaturen LP, er af katekismustype med baldakin, udført i fyrretræ.

Den store tavle er en lidt forenklet og grovere udgave af annekssognet Framlevs to år ældre tavle (s. 2046).[40] Over et lavt fodstykke med listeindrammede rektangelfelter er storstykket tredelt af joniske pilastre på høje postamenter. Hvert af de tre storfelter er underdelt af dobbelte buer båret af riflede pilastre. Den tredelte frise, hvis kronliste forkrøpper sig over pilastrene, bærer en firdelt baldakin, der ved forkanten yderst til hver side støttes af høje pilastre, hvilende på tavlens fodstykke. Det forholdsvis høje topstykke har to pilasterbårne arkader mellem pilastre med smalfyldinger og krones af en delvis rekonstrueret trekantgavl. Drejede topkugler, muligvis fra sidste århundrede, flankerer og kroner gavl og baldakin.

1939-40 blev tavlen restaureret af Hans Rasmussen.[41] Der fjernedes en staffering fra o. 1891:[23] egetræsmaling omkring sorte fyldingsfelter med gyldne indskrifter. Også et lille trækrucifiks på piedestal, anbragt foran midt-

feltet, blev borttaget. De oprindelige farver og indskrifter blev herefter »genfremstillet«: olivengrønt på rammeværket, gråblåt i fyldingerne og rødlilla på pilastrene; enkelte lister og hovedparten af indskrifterne blev forgyldt, mens rosetter og rankeornamenter i topfyldingerne fik sølv. På fodstykke og frise står hvidmalede indskrifter med versaler, på fodstykkets to yderfelter dog fraktur: 1) »Her Daniell Piersen Kaa Sogen prest thill haaløff oc framløff Kiercke«, 2) »Jens Jenssen Espen Sørenssen Kirckevere«. Fortløbende over de tre øvrige felter læses et skriftsted: »Æsaie 40. Der siger en røst, predicke, oc hand sagde, hvad skal ieg predicke. Alt kiød er hø ...«. Indskriften afsluttes med dateringen: »Anno dom(i)ni 1592 skreffuit: 2 augustii L (bomærke) P« (fig. 28). I frisen står velsignelsesordene: »Numeri 6 (4. Mos. 6,24-26) Herren velsigne dig ...«. I storfelterne, mod nord, missionsbefalingen (Math. 28,18 og Mark. 16,16): »Vor Herre Jesus Christus sagde till sine Discipler ...«. Mod syd nadverordene (Korint. 11,23-27): »Vor Herre Ihesus Christus i den Nat der Hand bleff Forraad ...«. I topstykkets felter mod nord (5. Mos. 5, 5): »Deut 6 Lucce 10. Du skalt elske gud din herre ...«. Den søndre indskrift fra Galat. 3,13 er bortset fra fa ord og bogstaver helt rekonstrueret efter Christian III.s bibel: »Oc Christus forløsde oss ...«. I topfeltet[42] er nymalet det oprindelige motiv, den velsignende Kristus i skyer.

I tavlens midtfelt[1]ses et oprindeligt *korsfæstelsesmaleri* (fig. 12), udført i olie på træ på tynd kridtgrund. Det afdækkedes 1939f. af Hans Rasmussen og blev 1973 renset og istandsat sammen med de to flankerende felter af Georg N. Kristiansen. Den nederste halvdel af maleriet var imidlertid så beskadiget, at der måtte foretages en retouchering, markeret ved skravering. Kristusfiguren har blegrød hudfarve, brunt hår og skæg og rødgult lændeklæde; fra naglegabene falder blodsdråber. Ved korsets fod var spor af kranium og korslagte knogler. Usædvanligt ved korsfæstelsesscenen er mellemgrundens motiv med de to små, rødmurede renæssanceherregårde, den ene med »vælsk«

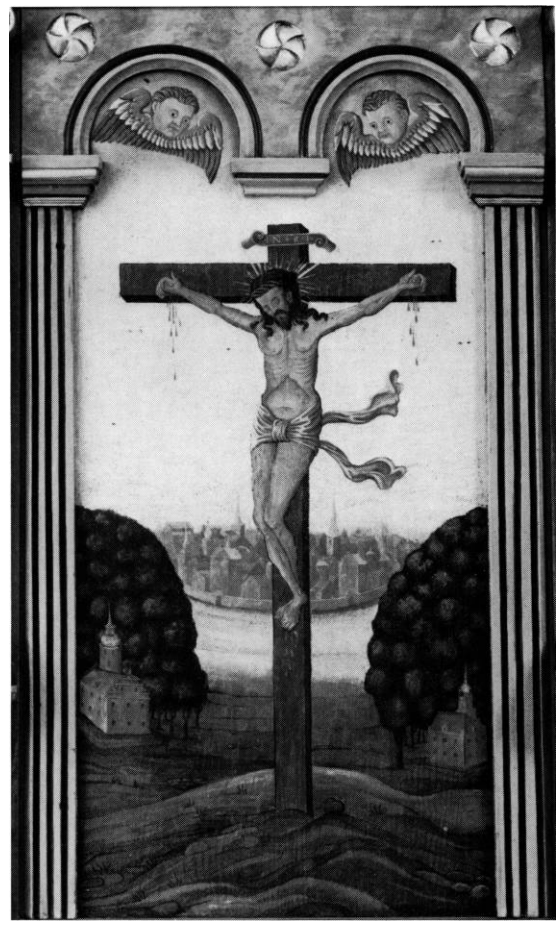

Fig. 12. Korsfæstelsesmaleri 1592 i altertavlens midtfelt (s. 2019). NE fot. 1979. - *Painting of Crucifixion, 1592, from middle panel of altarpiece.*

gavl og rundt tårn med lanterne, den anden med retkantet tårn og højt spir. Herregårdene er søgt identificeret med henholdsvis Overgård og Tjele, men hverken de respektive huses bygningshistorie eller deres ejerforhold synes at tale herfor.[43] Bag herregårdene ses kraftigt grønmalede, kuplede træer, der i deres masse virker som et buskads på hver side af korset. De bagvedliggende, lysgrønne enge afsluttes af bymuren til den rødmalede Jerusalem by, tætbebygget med høje huse og tårne med blå tage.[44] Den lyse himmel, hvorpå ses små, pileformede fugle, toner foroven over i en blå baggrund for svævende børneenglehoveder, hvis vinger er farvet i bælter: rødt, hvidt og brunt.[45]

Altersølv. Alterkalk (fig. 13), erhvervet efter

Fig. 13. Alterkalk, udført kort efter 1661 af Clemens Sørensen, Århus (s. 2019). NE fot. 1979. - *Chalice, made just after 1661 by Clemens Sørensen, Århus.*

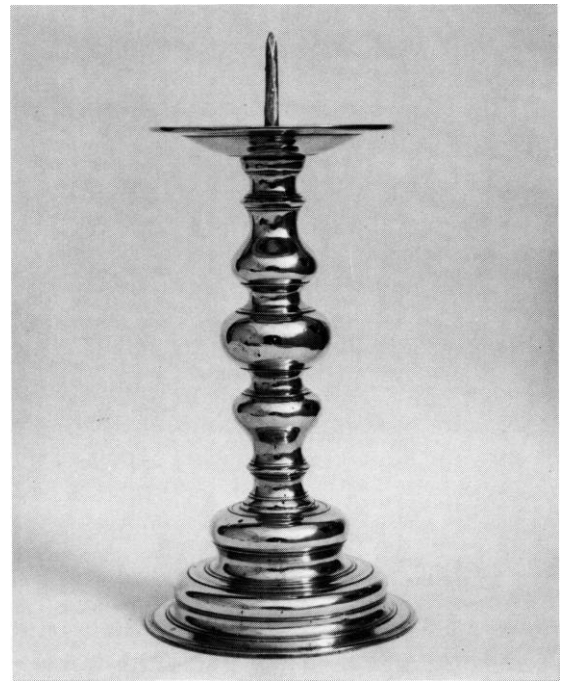

Fig. 14. Alterstage o. 1625-50 (s. 2020). NE fot. 1979. - *Altar candlestick c. 1625-50.*

1661 til erstatning for en †*trækalk* (se ndf.), og udført af Århusguldsmeden Clemens Sørensen, †1687. Den er 18,5 cm høj, har sekstunget fod med vandret-rillet standkant, sekskantede skaftled samt knop med flade rudebosser og tunger på over- og undersiden. Stort, glat bæger, indvendig forgyldt. På en af fodtungerne graverede versaler: »Til Haløf kirke«, herunder mesterstemplet (Bøje II, 1982, 5852). Under foden er graveret vægtangivelsen »40 1« (lod). Flad, glat *disk,* 14,2 cm i tvm., med cirkelkors på randen.

†*Altersølv.* 1661[46] var *kalk* og *disk* af træ, »eftersom polakkerne borttog den forrige sølvkalk og disk«. 1739/40[17] var *oblatæsken* en »træbodicke (æske) til at føre messebrød i«.

†*Oblatæske* og †*vinkande,* anskaffet 1865[23] var af den sædvanlige type af porcelæn.

Sygesæt, o. 1865, anskaffet sammen med Framlev kirke,[23] udført af Carl Frederik Lyster, Århus. Kalken, 11,7 cm høj, har rund, hvælvet fod, lille, fladtrykt knop og koniske skaftled, det øvre endende i lille, riflet krave. Bægeret har kraftig mundingsprofil og på siden latinsk kors i relief Under fodpladen mestermærket (Bøje II 1982, 6085). Disken, 6,8 cm i tvm., har graveret cirkelkors på randen. Moderne glasoblatæske. †*Sygesæt.* I inventariet 1661[46] er nævnt en lille tin-sygekalk og disk med tinflaske.

†*Vinflasker* af tin er nævnt 1661[46] og 1739/40;[17] den første rummede én pot, den anden to.

Alterstager (fig. 14), o. 1625-50, tidligst omtalt 1661,[46] af ret lyst malm, 39 cm høje. Over fodens to flade vulstled, dekoreret med graverede linier og en enkelt, spinkel tovstav, består skaftet af fladtrykte balusterled på hver side af stort, fladt kugleled. Den flade, tallerkenformede lyseskål er fastgjort ved hjælp af den iskruede messing-lysetorn. - En nyere, syvarmet lysestage står på alterbordet.

Messehagler. I præstegården findes to nyere hagler, sammenbragt ved embedsovertagelse, den ene fra Harlev, den anden fra hovedsognet Framlev. Den ældste er klokkeformet og af rødt fløjl kantet med brede guldgaloner, der

ligeledes danner det latinske rygkors, den yngre er af rødlilla fløjl med smalle guldgaloner og bredere kors. Flere †*messehagler* er omtalt i regnskaberne, men de kortfattede beskrivelser tillader ikke at skelne mellem eller følge de enkelte stykker. 1617[15] gav kirken 12 dl. for en messehagel, som den »endelig havde fornøden«. 1725[14] omtales en gammel, rød fløjlshagel, »blommet« (blomstret) og kantet med guldgaloner. 1739/40[17] var hagelen af rødt fløjl med et krucifiks bagpå og omsat med guldkniplinger. Ti år senere blev anskaffet en ny hagel af rødt fløjl for 24 rdl. og 42 sk.,[17] måske den, der 1767[21] beskrives som »blommet«. 1865 var haglen af rødt fløjl med sølvkors og besætning. 1906 erhvervedes en ny af fløjl med ægte guldkors og -borter.[23]

Et †*ildkar* er omtalt i inventariet 1661.[46]

Alterskranke, 1939, drejede rødbrune egetræsbalustre med profileret, sortmalet håndliste; hesteskoformet. †*Alterskranker.* 1748/49[17] blev foran alteret opstillet et nyt »tralværk med krone i« (jfr. Framlev), antagelig en markering af kirken som kongeligt patronat (jfr. historik). 1865 var skranken lige og havde korets fulde bredde; 1897 ændredes den til rundbuet form.[23]

Døbefont (fig. 17), romansk, af lysgrå granit, foden lidt mere finkornet end kummen, men begge afrenset ved behugning i ny tid. Fonten, der ifølge Mackeprang (Døbefonte s. 162) tilhører den vestjyske bægerbladstype, har glat kumme, 69 cm i tvm., på undersiden smykket med en krans af bægerblade i lavt relief. På mundingsrandens overside er fire indhuggede kors, formentlig fra fontens indvielse[47] (jfr. Borum s. 1998). Den koniske fod, på retkantet fodplade, har skarpryggede hjørneknopper, hvorfra spinkle ribber løber op mod øvre vulstled. Opstillet under korbuens nordside.

Dåbsfad (fig. 15), o. 1550-75, sydtysk arbejde i drevet messing, 55,5 cm i tvm. På randen er stemplede borter med egeblade og rosetter og herimellem en ofte anvendt frise: hund forfølgende hjort, adskilt af grenstump med agern og egeblade. I bundfeltet et her sjældent forekommende motiv,[48] Maria, med Jesusbarnet på armen og holdende liljescepter, stående på måneseglen og i solgisel (fig. 16). Her udenom forskellige borter: en drevet blomsterranke, næsten udpudsede minuskier og yderst stemplede rosetter og egeblade som randens, adskilt af en drevet, bladomviklet stav. Det er et rigt og ret

Fig. 15. Dåbsfad af messing, fra o. 1550-75, antagelig skænket 1713 (s. 2021). NE fot. 1979. - *Baptismal dish of brass, c. 1550-75, probably donated 1713.*

Fig. 16. Dåbsfadets bundfelt med den apokalyptiske Maria (jfr. fig. 15) (s. 2021). NE fot. 1979. - *Base of the baptismal dish showing Mary of the Apocalypse.*

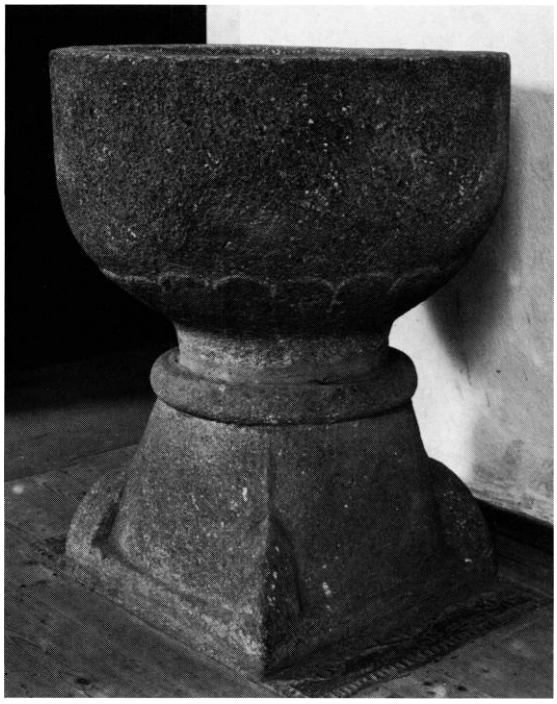

Fig. 17. Romansk døbefont (s. 2021). M. Mackeprang fot. 1904. - *Romanesque baptismal font.*

usædvanligt dekoreret fad, der antagelig har været i profan brug indtil 1713. Dette årstal er graveret på randen under initialerne »C.H.H.-M.A.D.B.« Endnu 1700 havde fonten intet bækken.[14]

†*Dåbsfad* af tin, med årstallet 1703[14] og formodentlig svarende til egnens øvrige fra dette år (jfr. bl.a. Sjelle s. 1914), blev ifølge inventarierne anvendt sammen med messingfadet indtil 1865.[23]

Dåbskander. 1) 1902[11] (jfr. fig. 10), af messing, 34 cm høj. 2) 1865,[23] af porcelæn fra Bing & Grøndahl, sort, med guldkors og -kanter. Ude af brug.

Prædikestolen (fig. 18-20), o. 1600, med samtidig opgang og lydhimmel, kan tilskrives landsbysnedkeren Morten fra Skovby, hvis prædikestole til hjembyen samt Borum (s. 1978, 1999) og Gødvad (Viborg amt) er de nærmest beslægtede af hans arbejder.

Stolen består af fire fag, hvortil slutter sig et panelfag ved sydvæggen. I storfelterne flankerer lister med slyngbånd slanke arkader, hvis pilastre har profilerede smalfyldinger; i bueslagene er indskåret siksakmønster og i sviklerne roset. På stolens hjørner står glatte søjler med fantasikapitæler. Englehoveder (fig. 18) er anbragt på frisefremspring og som hængestykker under de svungne postamentknægte, der svarer til Borums og Skivholmes. Den lave frise og det høje postament har reliefskårne indskrifter, på frisen (som i Skivholme, Gødvad og Framlev): »Saa elskete Gvd verden, at hand gaf sin enbarn søn, paa det at alle di, som tro paa hanem icke skvle fortabes, men haafve det evige lif. iohannes 3«. På postamentet (som på Skovby lydhimmel): »Evangelivm om Christo. Det er Gvds kraft, som giør dem alle salige, der troer paa di. Romer 1. H.Niels Lavris søn Hase prost (c: provst) i framløf herrit. Anders Mikelsø(!) kierki veri (kirkeværge) anno • den 3 october«.[49] Selve årstallet er ikke udskåret.

Stolen står på en ottekantet bærestolpe over profileret sokkel. Den tilsvarende underbaldakin, med profillister over sammenføjningerne, har otte volutsvungne bøjler, hvoraf de to forreste på forsiden (ligesom Gødvad) har et skåret ornament, ringe på snor. Opgangspanelet på to fag, parallelt med sydvæggen, har skråtstillede arkadefyldinger med riflede pilastre, grove profilstave som kapitæler og buer med tandsnit og perlestav. I sviklerne skåret hvirvelroset. Vægpanelet nyere. Den samtidige, ligeledes ottekantede lydhimmel (fig. 19) svarer i hovedsagen til Skovbys og Borums. Lave, kartoucheformede topstykker mellem drejede spir på glatte konsoller og frisefremspring prydet med roset, hvorunder englehoved, vindrueklase eller drejet kugle; hængestykkerne svarer til stolens, men er udsavede. Frisefelterne har reliefskårne versalindskrifter: »Kommer til mig alle i som arbeide oc ere besverede, ieg vil vederqvege eder, ieg skal afsleter din sinder (o: slette dine synder) for min skild (skyld) oc vil icke i hvo (c: i hu) komme dine sinder. Esaias 43« [43,25]. Undersiden er listedelt omkring ottekantet midtfelt med kraftig, skåret roset.

1939-40 blev prædikestol og himmel istandsat af Hans Rasmussen. En nystaffering blev foretaget på grundlag af fundne farvespor og »i

samklang med altertavlen«. Stolens søjler er lysgråt marmoreret, en mørkere marmorering ses på stolpe, paneler og lydhimmel. Indskrifterne er i frisen gyldne på brun bund, i postamentet sølv på mørkegrøn og på himlen grå på hvid bund; i øvrigt mørkegrøn, stafferet med rødbrunt og lidt sølv og guld. Arkadefelternes *malerier* af Kristus flankeret af de fire evangelister er opmalet i nyere tid, muligvis 1831 da kirkeejeren lod prædikestolen opmale.[50] Måske er malerierne oprindelig udført 1613/14,[15] da to malere fra Horsens fik 30 dl. (foruden kost) for i 29 dage at »formale« prædikestolen alt af nyt samt male alteret. Personerne, der står i grønt græs, er iført fodside, hvide og røde dragter. Hår og skæg er brunt, evangelisten Johannes, der først afdækkedes 1939 under en ret ny overmaling, dog skægløs og gulkrøllet. Hvidmalede, delvis forvanskede versalindskrifter står dels over de to østligste evangelisters hoveder, dels under deres fødder, på rød bund. Fra øst: 1) »Est homo Mathæ. - Qvæ ivor ista devs, est ho(m)o nascendo«. (Det er Mathæus mennesket. - ? Gud. Det er mennesket, som føder). 2) »Est Lvcas vitvl(us). - Vitvi(us) (fejl for vitvl(us)) mortem patiendo«. (Det er Lukas kalven. — Kalven som lider døden). 3) »Ihesvs Christ(vs) salvat(or) dei et hominv(m)«. (Jesus Kristus frelser for Gud og mennesker). 4) »Est leo Marc, est leo svrgedo«. (Det er Markus løven, det er løven som opstår). 5) »Evangelistvs Iohannis petendo«. (Evangelisten Johannes som går i forbøn).

Fig. 18. Englehoved fra prædikestolen (s. 2022). NE fot. 1979. - *Angel's head from the pulpit.*

Fig. 19 og 20. Prædikestol og lydhimmel o. 1600, tilskrevet Morten snedker fra Skovby (s. 2022). NE fot. 1979. - *Pulpit with canopy c. 1600 ascribed to Morten of Skovby, the carpenter.*

Stolestaderne har enkle fyldingsgavle fra 1939-40 og rygpaneler fra 1904-05;[11] de tilhørende †gavle var af en type som Stjærs (s. 2097). Fra et ældre †stolesæt er genanvendt *frisen* på østre indgangspanel, tre felter med rankefladsnit, udført efter samme skabelon som den tilsvarende frise i Framlev fra 1654 (s. 2053). - Stoleværket nymalet i en italienskrød farve. 1865[23] havde kirken 39 malede †stole, alle lukkede og

Fig. 21. Epitafnr. 1, opsat 1587 over en skotsk adelsdame, Genete Jacobsdatter Craigengelt, †1567 (s. 2025). NE fot. 1979. - *Sepulchral tablet no. 1, set up 1587 to a Scottish noblewoman, Genete Jacobsdatter Craigengelt, †1567.*

med rygstød og fodskamler. Stole er tidligst omtalt 1619.[15]

†Degnestol, udført 1619,[15] blev tillige anvendt som *skriftestol* 1725[14] og 1803,[14] da den forsynedes med gardiner. 1831[51] anskaffedes en ny degnestol, der 1865[23] havde plads i korets sydvestre hjørne; præstens stol stod da nord for altret.

En *†kirkekiste* beskrives 1661[46] som gammel og jernbunden. 1729[14] karakteriseres den som så brøstfældig, at messeklæderne, kalk og disk ikke kunne forvares deri. Senest omtalt 1739/40.[17]

†Pengeblok til de fattige nævnt 1739/40.[17] Dens plads var formodentlig ved syddøren, hvor der er fundet en del mønter (jfr. s. 2010). 1725[14] havde kirken en gammel *†tavlepung* (klingpung), der 1732[52] blev erstattet af en ny, skænket af »afgangne Søren Mortensens enke i Tarskov mølle«. Den var af gammelt, rødt og grønt fløjl med sølvlidser og havde tre sølvbjælder. 1865[23] var opsat en †fattigbøsse ved indgangen.

Dørfløj (fig. 29), o. 1756? (jfr. våbenhus), bestående af seks lodrette egeplanker samlet ved hjælp af to vandrette, profilerede revler, hvorpå de lange gangjern er fæstnet; en nyere planke forneden. Ydersiden er beklædt med kantprofilerede brædder flammet i diagonalstillet rudemønster (jfr. Brabrand s. 1736). Revlerne hvidmalede på lysblå bund. På indersiden en lås med skyderigel og fliget udstanset låseblik. På dørfløjens yderside en lille jern-dørring.

Orgel, bygget 1981 af Marcussen & Søn, Åbenrå. Otte stemmer, to manualer og pedal. Tegnet af Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen. I tårnrummet. *†Orgel,* leveret 1917 af A. C. Zachariasen, Århus.[53] Et manual med fem stemmer; disposition: Bordone 16', Principale 8', Bordone de amore 8', Salicionale 8', Flauto 4', oktavkoppel, svelle. Pneumatisk aktion, keglevindlade. På forhøjning i tårnrummet. Todelt, østvendt facade med attrappiber af sølvbronzeret zink; spillebord i midten med vestvendt klaviatur.

To *salmenummertavler,* 1939, til ophængningstal. 1865[23] fandtes fem †tavler, 1934 kun en enkelt, fra o. 1870, svarende til bl.a. Sjelles (s. 1918).

To *præsterækketavler,* fra 1939 og 1980, ophængt på tårnets nordvæg.

Lysekroner. 1) O. 1750(?), skænket af ejeren til Harlev mølle Louis (Ludvig) Schucany, †1849.[23] Den er af lys messing, har seks spinkle lysearme med flade lysekraver, stor hængekugle med knop og skaft endende i agernlignende topled.[54] I våbenhuset, tidligere ophængt østligt i skibet. 2-3) 1946, med 2 x 8 lysearme. I skibet.

Kirkeskib, o. 1950, fregatten »Sjælland«; gallionsfiguren en kvinde. Grønmalet køl, sort skrog med hvid stribe. Ophængt mellem skibets to fag.

Klokke, »omstøbt 1884«; 68 cm i tvm. Ind-

skrift med reliefversaler på bånd over slagkanten. †*Klokker.* 1) Ved klokkeskatten 1528[55] måtte kirken afgive en klokke, der med al jernfang (ophængning) vejede 1 skippund og 8 lispund. 2) Tidligst omtalt i herredsbogen 1661,[46] i øvrigt ukendt. 3) 1680, støbt af Rudolph Melchior og bekostet af greve Niels Friis[56] (jfr. historik).

Klokkestol, samtidig med tårnet, fra 1862.

GRAVMINDER

Epitafier. 1) (Fig. 21), opsat 1587 over en skotsk adelsdame Genete Jacobsdatter Craigengelt,[57] død 1567. Den enkle trætavle, 71,5x50 cm, i profileret ramme, er sortmalet, men med gylden rammeliste. Foroven er malet »ANNO 1587« på hver side af afdødes våben, i forskellige farver: tre gyldne, utydelige figurer på rød skråbjælke på gylden bund; hjelmtegnet en skægget vildmand med kølle. 1770 har arkivtegneren Søren Abildgaard[58] tegnet og beskrevet våbenet: tre gule muslinger på sort, takket skråbjælke, i gult felt. Et Jesumonogram har stået under årstallet. - Under våbenet står (den forvanskede) gravskrift med gylden kursiv: »Her ligger Begravet Erlig og Welbyrdig Frue Gienit Kragengelt Som er føed udi Skotland af grevelig Slegt og Stamme Som er af Greve Wilhelm Grem da Muntæo Sæium og Kringkern (o: Graham de Monte Rosarum og Kencarine), Hans Slægt og Afkom.[59] Hun boede udi Harlefholm[60] og Døde der, i det Aar 1567. Søndagen efter St. Laurentii, om Morgenen Klokken mellem 6 og 7. Gud give Hende en Glædelig opstandelse.« Herunder gulmalet kursiv: »Anno 1787, haver Kirke-Eieren forvalter Niels Hofman og Hustrue Ellen Bøcher af Harlef Mølle Ladet denne Tafle Paa nye opmale og Stafere Til vel fortiente erindring af Høybemelte Sal. Frue og Hendes Gaver af Ior(!)[61] til Kierken.« Nederst gulmalet skriveskrift: »I sam(m)e Hensigt lod Ejeren af Harløv Kirke og Mølle Louis Johan Schucany 1831 denne Tavle paany opmale, tilligemed Altertavle, Prædikes(tol) og Kirkestolene.«

Fig. 22. Epitaf nr. 2, o. 1759(?), over provst Christian Johan Lodberg og hustru (s. 2025). NJT fot. 1956. - *Sepulchral tablet no.2. c.1759(?) to the dean Christian fohan Lodberg and his wife.*

Genopmalingerne 1787 og 1831 har forvansket og normaliseret tavlens oprindelige frakturindskrift[62] og især de udenlandske navne, ligesom også våbenskjoldet er galt opmålet. Tavlen kan være opsat af Knud Mogensen, en søn af afdøde med Mogens Lauridsen Løvenbalk til Tjele, eller af afdødes senere ægtefælle, Hans Skriver, der arvede gården Harlevholm efter hende. På skibets nordvæg, 1770 på skibets sydvæg.[58]

2) (Fig. 22). O. 1759(?), trætavle, i rokokoramme, over Christian Iohan Lodberg, forhen velfortjente sognepræst til Harlev og framle[v] og provst over framl[e]v herred, født i Borum præstegård »af Hæderlig Præstelige Fam[ilie]« 8. okt. 1711, ordineret til Harløv og [Fram]lev menigheder som sognepræst 1737, kom i ægte-

Fig. 23. Romansk gravsten nr. 1 (s. 2026). NE fot. 1979. - *Romanesque tombstone no. 1.*

skab 10. okt. 1741 med provst lens Harlevs datter, den »Dydziirede og Gud Elskende Jomfrue« Øllegaard lens Datter Harløf, født i Harlev præstegård 7.okt. 1715 »af ældgammel Præstlig Familie« og velsignet med en datter Chrstine(!) Sophie Lodber(g), *24. aug. 1744. Provsten døde •, provstinden •.[63] På latin afsluttes: de er begravet midt i Harlev kirkes kor (jfr. †muret begravelse). Ifølge Uldall var tavlen anbragt 1759, en antagelse, der formodentlig hviler på et årstal, der nu er forsvundet sammen med en del af rammen.

Den stærkt ødelagte tavle har mistet hovedparten af den velskårne rokokoramme, hvis farver 1956 er blevet fastlagt på kridtgrunden.[64] På en grå baggrund marmoreret med sorte årer står kursivindskriften gylden med sortskyggede kanter. Rammens snitværk er forgyldt, det øvre båndknæk grønt og det krydsskraverede bundfelt sort. 1886 hang det på korets nordvæg, nu midlertidigt opbevaret på en gård i sognet.

3) O. 1781. Kalkstenstavle over magister Christian Lindemand, provst og jubellærer, præst i Sieland for Toxverg menighed i 28 år, i iyland(!) for Linde og Tveede 6 år, i Harleff og Framlev 19 år, *1704, †1781, »af hans børn bekostet«. Rektangulær tavle, af sort, poleret kalksten, i kraftig, profileret træramme, 122X72 cm incl. rammen, der er stafferet som marmor, grå med blå og hvide årer. Indskriften står med fordybede, gyldne versaler. På korets sydvæg.

Gravsten. 1) (Fig.23). Romansk, af mørkrød granit med sorte indslag, trapezformet, 163x47,5-37 cm. Inden for en 4 cm bred skråfas, med lille rundstav ind mod billedfeltet, ses en reliefudsmykning, der har nære paralleller i en række østjyske sten, antagelig fra samme værksted, især Lisbjerg (s.1417), Lyngby (s. 1634) og *Kolt (Ning herred). Et processionskors, hvis stang har kugle i begge ender, flankeres af bølgeranker, hver med tre store akantusblade. Foroven sidder to fugle, der tilsyneladende drikker af en krukke, nederst ligger en stærkt læderet løve, der drejer hovedet op mod stangens endekugle. 1833 så N. L. Høyen[65] stenen, da den lå foran alteret, senere var den indmuret i kampestenssoklen til tårnet, nu opstillet i våbenhusets sydøstre hjørne.

2) Romansk, af let rødlig granit, trapezformet, afbrudt forneden, nu 165x61-51 cm, incl. den 6,5 cm brede, affasede kant. Oversiden er glat og uden udsmykning. Ligger som trinsten til våbenhuset.

3) (Fig.24). O. 1660. Figursten over Sefren (c: Søren) Pedersen Let, f. i S[ki]b[y], boede og

døde i Helo.. (c: Harlevholm), død ? i sin alders • år, med to hustruer, s(alig) A[ne Madsdatter Kaae], f. i Harlo[v] pre[stegaard] 1. sept. ?, død ?, og hans anden hustru [Edel Christensdatter], †16•, • år gammel.[66] Lysgrå kalksten, 192x107 cm, med kraftig nedslidt indskrift, med reliefversaler, der yderligere er ødelagt af et brud skråt over skriftfeltet. Under et tredelt bueslag ses bonden og hans to hustruer i trekvartfigur, alle med sammenlagte hænder foran brystet. Manden har skulderlangt hår og fuldskæg samt pibekrave over den bredtfoldede kappe. De ensklædte kvinder bærer konehue og stiv, midtdelt krave over folderig kappe med slag. Foran den første hustru, til heraldisk højre for manden, ses overkroppen af deres afdøde barn, hvis hoved hviler på en pude. Under det indrammede skriftfelt er afdødes tre bomærkeskjolde, i midten mandens, med sammenskrevne initialer SP, begge hustruer har som vanligt et Jesumonogram over deres initialer, til heraldisk højre [A]MD, til venstre ECD. I stenens nedre hjørner cirkler om englehoveder; baggrunden kraftigt prikhugget. Stenen svarer til to andre i Framlev og er antagelig udført i samme værksted. Den lå indtil 1927 i skibets midtgang lige op til kortrappen, nu i våbenhuset, rejst op mod skibets sydmur.

4) (Fig. 25). O. 1785. Fridrich Christian Hofman, f. i Harlef mølle 21. nov. 1781, † sammesteds 3. nov. 1785. Gråhvid kalksten, 70x49 cm, med riflet kant og fordybede hjørnecirkler med blomster og plante i relief; mellem de øvre en krone. Indskriften med fordybede versaler. Indmuret i ligkapellets sydvæg.

5) O. 1793. Niels Pedersen, f. i Borum 1708, død i Schibye 1793 (eller 1783),[67] og ægtefælle Kiersten Niels Datter, f. i Schibye 1701, †1793. »Beboede Sin Forældres Gaard i Schibye i Harlev Sogn, i 51 Aars Ægteskab efterloed sig 2de Døttre. Bekostet af Deres i Live Wærende 6 Børne Børen«. Rødlig sandsten, 191,5x124,5 cm, med enkel, aftrappet kant og her inden for indskriften med fordybet kursiv. Indmuret i ligkapellets nordvæg.

6) O. 1796. »Her under e[r] ned lagt den i livet velfornemme selveyer, nu i døden salige

Fig. 24. Gravsten nr. 3, o. 1660, over Søren Pedersen Let, to hustruer og et barn (s. 2026). NE fot. 1979. - *Tombstone no. 3, c. 1650, to Søren Pedersen Let, his two wives and one child.*

Sr. [P]eder Dinsen«, f. i Hendest 11. apr. 1733, død i Schibye 23. juli 1792, og ægtefælle Kiersten Niels datter, f. i Schibye 23. okt. 1735, død smsts. 29. apr. 1796.[68] »Boede i Schibye i Horlev(!) sogn. Deres ægteskab, som begyndte d. 28. juli 1765, førtes i kiærlig enighed uden livsarvinger«. Mørkrød sandsten, 184x125 cm, med lille kvartrundstav på kanten; nederst en fordybet cirkel med blomst i relief. Indskriften med fordybede versaler. Indmuret i ligkapellets sydvæg.

7) (Fig. 26). O. 1803. Mad[me] M. C. Colding, f. Lassen,[69] f. i Brændstrup 4. marts 1766, død på Taskou mølle 16. sept. 1803. Lysrød sand-

Fig. 25. Gravsten nr. 4, over Fridrich Christian Hofman, †1785 (s. 2027). JJF fot. 1982. - *Tombstone no. 4, for Fridrich Christian Hofman, †1785.*

sten, 161x88 cm, med profileret kant. Det let ophøjede skriftfelt, med fordybet kursiv, har foroven huller efter påsatte rosetter, forneden ses en indfældet, hvid marmorplade med en antik lampe med klokkeblomstguirlander. Stenen udført i samme værksted som nr. 8. Indmuret i ligkapellets sydvæg.

8) O. 1804. Jens Lassen,[70] f. i Brændstrup 8. maj 1770, død på »sit Eyendoms Stæd Tarschov Mølle« 17. dec. 1804, og hustru, madame Kiersten Rasmus datter, f. i Taastrup 20. sept. 1772, død i Tarschov mølle 26. dec. 1800. Lysrød sandsten, 187x130 cm, med kraftig hulkeiskant. Let hvælvet skriftfelt, smallere på nedre halvdel. Mærker efter hvide marmorrosetter i hjørnerne, kun een bevaret, og forneden efter et buet felt (jfr. nr. 7). Indmuret i ligkapellets nordvæg.

†*Gravsten,* hvoraf nr. 3 og 4 endnu 1914 lå på kirkegården,[71] nr. 2 som trappesten uden for våbenhusdøren. - 1) O. 1740. Niels Nielsen Lædt[72] ... Sch.dt, f. i Skiby 5. aug. 1679, boede og døde der ? dec. 1740, 61 år gl., og hustru Anne Andersdatter, f. i Taastrup ? sept. 1688, † 13. okt. 1733, 45 år gl. efter 28 års ægteskab; velsignet med [3] sønner.

2) O. 1742. Barbara Jensdatter, 1712 gift med nedennævnte, †1742, 54 år gl., og ægtefælle Christen Pedersen Kaae,[73] f. i Skiby 1679, død smst. 1759. En datter. Ifølge kirkens regnskaber[17] betalte Christen Pedersen i Skiby 1742 1 rdl. og 32 sk. for at lægge en ligsten over sin kone.

3) O. 1772. Knud Iørgen Harlev,[71] søn af sal. hr. lens Harlev og mad. Christine Gyberg, *26.juni 1729, »opdraget til studeringer, levede uden embede, tjente Gud og sin næste i livet, endte sit liv kristelig i Tarskou mølle 1772 ? apr. Det himlens kald han fik, da han af verden gik.«

4) O. 1791. Sidsel Cathrine Berring,[74] f. i Woel 4. maj 1766, indtrådt i ægteskab 1790 med lens Knudsen i Taastrup, død smst. 29.juni 1791 »efterladende en liden datter, en sørgende moder og mand.«

5) 1817(?). Gårdejer Søren Pedersen Brændstrup,[75] f. i Hæst 1778, død i Schibbye 1815, 37 år gammel. Langs stenens rand stod verset: »Ack Hierte Kone sørg ey for mig / ieg er nu i stor Glæde / og ey vor Søn som er hos dig / I maa dog icke græde / vi snarligen her samles skal / med andre Venner flere / og siunge da blant Engles Tal / Halleluia og meere. St. Lucas 1847 (fejl for 1817) St. Iohannes«.

Oplysninger om †gravsten kan endvidere findes både i andre kirkers regnskaber og i kirkens egne. 1676/77[76] solgte Vor Frue kirke i Århus en sten til Jens Danielsen i Skiby for 4 sl. dl. 2 mk., og en liden gammel sten, der stod ved kirkemuren, indbragte 2 sl. dl. 3 mk. fra salig Niels Læths hustru i Skiby. - I perioden 1739-67[17] noterer Harlev kirke indtægter for anbringelse af gravsten: 1743/44 Niels Pedersen af Skiby over unævnt, 1 rdl., Anne Laursdatter smst. over unævnt, 1 rdl., 1745/46 Mads Rasmussen af Tåstrup for en sten på hans og hu-

struens grav, 1 rdl., 1759/60 Jens Andersen i Tåstrup, 1 dl. 32 sk., Jens Madsen smst., samme beløb. - Endvidere indkom 1754/55 2 rdl. for Inger Jensdatter af »Tilscou mølle« (Tarskov) for hendes lejersted i kirken og 1763/64 3 rdl. for Johan Madsen i Holm, hvis lig nedsattes i kirken.

†*Ligtræer,* lagt over grave i samme periode:[17] 1743/44 betaltes 64 sk. af Jens Berentzen af Harlev, 1752/53 64 sk. for et træ over Jens Rasmussen i Holm.

En †*muret begravelse,* formodentlig fra sidste halvdel af 1700'rne, i korets nordside, muligvis tilhørende provst Chr. Lodberg (jfr. epitaf nr. 2), blev undersøgt 1939 i forbindelse med en gulvomlægning.[77] Gravkammeret, der var 2½ alen dybt og 4 alen bredt, rummede to begravelser: en mand og en kvinde, den første gravsat i tre kister, hvoraf den yderste var af eg. Ved begge personers hoveder lå et timeglas udskåret i træ. Endvidere fandt man nogle bogruller, et »barnekranium« og et våbenskjold, alt skåret i træ. I kvindens kiste lå en kvindeparyk, et silke-hovedtørklæde og en silkesløjfe.

Kirkegårdsmonumenter. 1) *Granitstele* (fig. 27), 1847, over ungkarl Jacob Andersen, f. i Stilling 26. marts 1824, død i Harlev 7. juli 1845. - »Opført af den afdødes forældre Anders Jacobsen og Maren Jørgensdatter«. Over et lavt fodstykke er rejst en rektangulær sten afsluttet af buet gavl, i alt 104 cm høj. På begge sider af gavlen er indhugget en dobbeltvolut, på stelens sider gravskriften, med versaler; på den ene side ses nederst en vase med en spinkel, blomstrende plante. Herunder »1847« over versalerne »PMSE«. Vest for tårnet.

2-3) To ens *støbejernskors,* ca. 1 m høje over soklerne; korsarmene har trefliget, liljeagtig afslutning med påsat femoddet stjerne, korsstammen nederst en roset. Indskrifterne står med reliefversaler; sortmalet. 2) »Født 14. august 1777. død 10. marts 1858«. Bagpå sammenskrevet monogram »AB« under krone. 3) O. Mohr, *18. okt. 1789, †16. dec. 1867. På samme gravsted vest for tårnet.

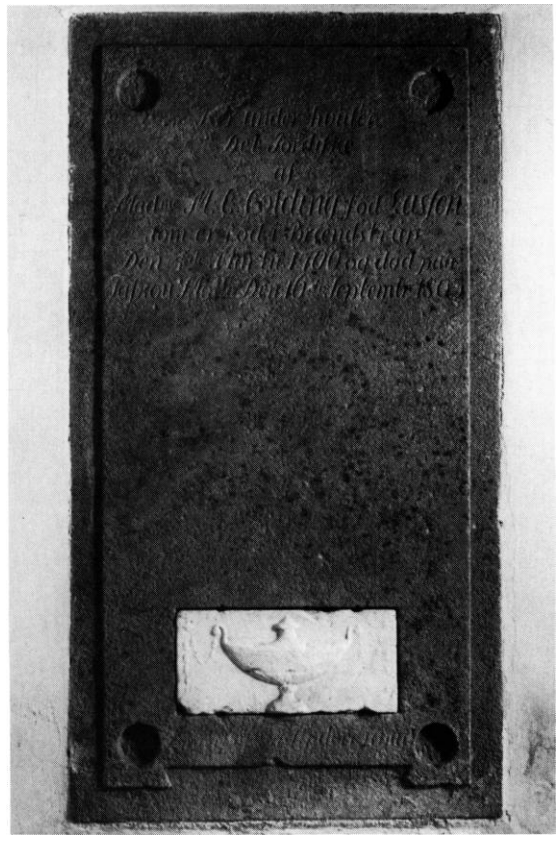

Fig. 26. Gravsten nr. 7, over M. C. Colding, †1803 (s. 2027). JJF fot. 1982. - *Tombstone no.7, for M. C. Colding, †1803.*

KILDER OG HENVISNINGER

La Vib. Præstearkiv: Liber daticus for Harlev-Framlev 1808-1852 (C 356-34). - Liber daticus 1852-59 (C 356-35). - *Ved embedet:* Synsprotokol 1863ff. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-1651.

NM 2.afd.: Håndskrift: F.Uldall: Om de danske landsbykirker, IV, 1886, s. 120-122. - Indberetninger ved E. Tang Kristensen 1882 (notits om prædikestol og epitaf nr. 1) Kristian Due 1916 (epitafieindskrift nr. 2), Eigil Rothe 1922 og 1923 (kalkmalerier), Egmont Lind 1939 (kalkmalerier), Hans Rasmussen 1939-41 (altertavle, prædikestol og kalkmalerier), Regnar Knudsen 1946 (altertavlens malerier), N. J. Termansen 1956 (epitaf), Mogens Larsen 1972 (kalkmaleri og altertavle), Olaf Hellvik 1972 (kalk-

maleri), Georg N. Kristiansen 1973 (altertavle), Vibeke Michelsen 1978 og 1979 (kalkmaleri og inventar), Jens-Jørgen Frimand 1979 og 1982 (gravminder), Robert Smalley 1981 (kalkmaleri). - Fyldige udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM 2. afd. - Bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmaleri ved Henrik Græbe, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktionen afsluttet 1982.

Notebøger. NM 2. afd.: Søren Abildgaard V, 1770, s. 170 (epitaf nr. 1). - N. L. Høyen XV, 1833, s. 17 (bygningsdetaljer, gravsten).

Tegninger og opmålinger. NM 2. afd.: Kalker af mindetavlens indskrift, u. navn og u. år. - Opstalter, plan og snit samt situationsplan ved Århus tekniske Skole 1967. - Plan og snit ved Jens Hougaard og Jørgen Viemose 1970.

Litteratur: MeddÅSt. 1981, s. 110-12. ÅrbÅrhSt. 1945, s. 98ff., smst. 1960, s.216ff.

[1] Århus Domkapitels Jordebog II, 15 og 46. - Der svaredes kirkehavre og -lam til de samme embeder og personer som for Sjelle kirkes vedkommende (se Sjelle s. 1903).

[2] KancBrevb. 16. sept. 1581 og Kronens Skøder I, 251.

[3] LA Vib. Frijsenborg godsarkiv. Erektionspatent 1672 (G 341.5).

[4] Kronens Skøder IV, 531 f.

[5] LA Vib. Skanderborg rytterdistrikts godsarkiv. Jordebogsekstrakter m.m. 1719-69 (GRyt 8.9). Auktionsforretning 1767.

[6] Disse ejere var 1767 ovennævnte Rasmus Muller, 1774 Thomas Nicolai Gimlinge og derefter hans enke Ellen Jensdatter Bødker og hendes anden mand Niels Hoffmand, 1812 forpagter Niels Saabye og derefter hans enke Gertrud Saabye, 1830 købmand Peter Sabro og fra 1831 Louis (Ludvig) Johan Schucany, †1849; sml. herefter ejerlisten i Trap: Danmark, idet det bemærkes, at enken efter Morten Chr. Gydesen von Simesen beholdt kirken, indtil denne overgik til selveje.

[7] Peder Eeg: Harlev Kirkes Jorder og Genete Craigengelt, i ÅrbÅrhSt. 1915, s. 133-46.

[8] DaAtl. IV, 1768, s. 211; sml. en variation af sagnet i indledningen til synsprotokol 1863: tårnet tjente som sømærke, og Århus forblev længe hedensk.

[9] Tang Kristensen: Danske Sagn II, 343-44.

[10] Jfr. møntliste i NM2.

[11] LA Vib. Sabro m.fl. hrdr.s provsti. Synsprotokoller 1845-1921 (C 30.5-10).

[12] La Vib. Århus bispearkiv. Framlev hrd., korrespondance 1687-1845 (C 3.555).

[13] LA Vib. Sabro m.fl. hrdr.s provsti. Provstiets kirker m.m. 1845-1953 (C 30.64).

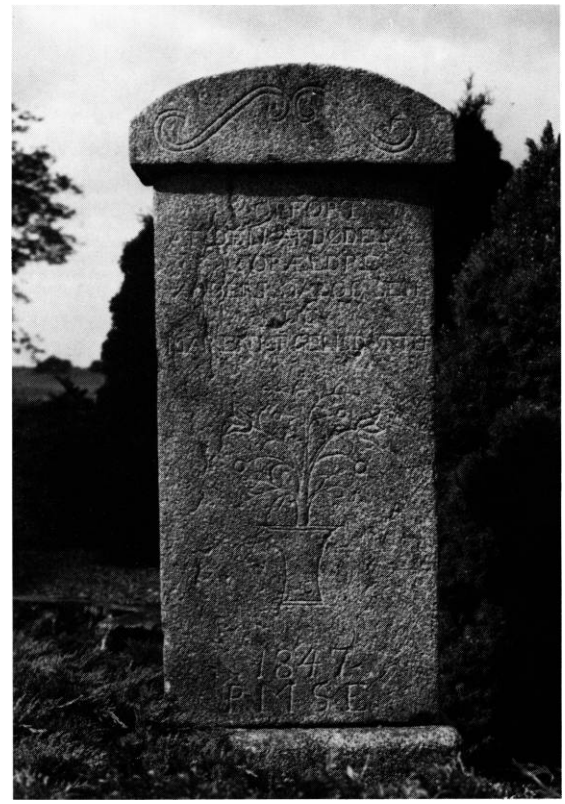

Fig. 27. Kirkegårdsmonument 1847 over ungkarl Jacob Andersen (s. 2029). JJF fot. 1979. - *Churchyard monument 1847 to the bachelor Jacob Andersen.*

[14] LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C 3.1166-76).

[15] RA DaKanc. Seks års kirkergsk., indsendt 1620 (B184e).

[16] Syn efter Mogens Friis 1675.

[17] RARtk. Rev. rgsk. 269-85. 1739-67. Skanderborg rytterdistrikt, kirkergsk.

[18] ÅrbÅrhSt. 1928, s. 116.

[19] Jfr. notebog 1833 med lille blyantsskitse.

[20] Uldall mente 1886 at kunne skimte døren indvendig.

[21] RA Rtk. Rev. rgsk. Kirkergsk. 290. 1754, 1769. Syn og rgsk. for jy. rytterdistriktskirker.

[22] Murermester Cornelius Hansen (begravet 15. april 1775, 62 år gammel, i Odense St. Knuds sogn), var søn af murermester Hans Corneliussen, Fredericia, hvor han selv var bosiddende, indtil han 1762 blev mester i Odense. Hans navn nævnes gentagne gange i forbindelse med vedligeholdelsen af fæstningens bygninger i Fredericia. 1753 opførte han efter tegning af S. C. Gedde den endnu bevarede Prinsens

Port og 1756 en tømret bro foran porten (jfr. Erik Housted: Til rigernes forsvar gavn og bedste. Fredericia som garnisonsby i 300 år, 1979, s. 38-39). 1757 fik han sammen med en anden fremtrædende Fredericiamester, Christian Hansen, overladt vedligeholdelsen af kirker og skoler i Koldinghus amt, men flyttede 1762 til Odense, hvor han i murerlavet fremlagde »berømmelige attester på sin dygtighed i murprofessionen ... (og) på stedet viste prøver på sin habilitet« (jfr. Knud Voss: Bygningsadministrationen i Danmark under Enevælden, 1966, s.311 og 313). 1767 opførte han en tilbygning til Odense Gråbrødre hospital (jfr. Svend Larsen: Gråbrødre Hospital og Kloster i Odense, 1939, s. 160).

[23] Synsprotokol 1863f.

[24] LA Vib. Bygningsinspektoratet Århus. Forskellige kirker H, 1850-1905 (B239.122).

[25] Jfr. note 11. Tårnet var 41 tommer bredere i nord og 34 tommer bredere i syd.

[26] Tømmeret købtes af (herredsfoged) Anders Pedersen, Borum (sml. s. 1993).

[27] Jfr. note 14 og 16.

[28] LA Vib. Århus bispearkiv. Stiftsøvrighedens journal 1821-99 (C 3.728-38).

[29] N. L. Høyen i notebogen 1833: »tårnet er med spir i stedet for med tag«.

[30] Senest i 1700'rne.

[31] Jfr. note 11, 23 og 24.

[32] Liber daticus.

[33] Blytagene afløstes i løbet af 1700'rne gradvis af tegl. 1725 var der således kun tre fag tagsten på skibets nordside, der ellers var tækket med bly; 1791 fik kirkeejeren kancelliets tilladelse til at lægge korets bly på tårnet (jfr. note 14 og 12).

[34] MeddÅSt. 1981, s. 110-12.

[35] Her var et pikstensgulv 1855 afløst af »hele mursten« (note 32).

[36] Sognets beboere havde forinden klaget til ministeriet over kirkens misligholdelse (note 24).

[37] Eigil Rothe indberetter 1923, at der på såvel korets som skibets vægge afdækkedes flager af store sengotiske figurbilleder fra to(?) forskellige perioder, samt at malerierne gik om bag hvælvingerne.

[38] Konservator Robert Smalley har i 1981 gennemført en grundig undersøgelse af kalkmalerisporene i kirken og meddeler, at der på triumfvæggen i skibet er andre farverester, der måske har tilhørt en apostelrække.

[39] S. Leth Danielsen: En gammel Slægt fra Skibby, i ÅrbÅrhSt. s. 87; jfr. Eigil Rothes indb. 1923: »På den lodrette vægflade under korbuens nordre halvdel sås bl.a. rester af sorte latinske bogstaver af renæssancetype; men undersøgelsen blev ikke på dette punkt ført så vidt frem, at en sammenhængende læsning blev mulig.«

[40] Ingen spor af top- eller storvinger som på den beslægtede, men fornemmere tavle fra 1588 i Vejlby kirke, Randers amt.

[41] Indskrift bag på altertavlen: »I Aarene 1939-40, da Poul Ejaas var sognepræst og N. Møller kirkeværge, istandsattes Harlev kirke efter planer udførte af Hans Rasmussen Faaborg og godkendt af Nationalmuseet«.

[42] O. 1891 var her malet Guds øje i stråleskyer. - 1831 var altertavlen blevet opmalet (jfr. epitaf nr. 1).

[43] Regnar Knudsens forslag i brev af dec. 1945 (NM2); jfr. H. H. Engqvist: Tjele, 1974, og Danske Slotte og Herregaarde 1945, s. 190 og 126.

[44] Maleriet er antagelig udført efter et forlæg, som også er anvendt ved alterbordsmaleriet fra 1590 i Voer kirke, Randers amt.

[45] Jfr. alterbordsmaleri i Gimlinge (DK Sorø, s. 852).

[46] LA Vib. Århus bispearkiv. 1661. Herredsbog. Framlev hrd (C 3.1078); jfr. ÅrbÅrhSt. 1928, s. 90f.

[47] Jfr. Mackeprang: Døbefonte, s. 68.

[48] Jfr. bl.a. Ribe domkirke.

[49] Den lille reliefskæring umiddelbart før ordet »den« kan være en (fejl)skæring af begyndelsen til et 3-tal.

[50] Jfr. indskrift på epitaf nr. 1.

[51] LA Vib. Århus amts nrdr. provsti. Synsprotokol 1813-26 og 1827-44 (C 291.2).

[52] LA Vib. Kirkesessionerne for rytterdistrikterne. Synsprotokol f. Skanderborg, Dronningborg og Kolding rytterdistrikter 1724-34. (X 156.4).

[53] Zachariasen: Orgelfortegn.

[54] Beslægtet med krone nr. 2 i Rømø og Hørup (DK Tønder, s. 1432 og Sønderborg, s. 2376).

[55] RA. Rgsk. ældre end 1559. Liste over indkrævede klokker 1528/29. 108 A, nr. 21.

[56] Jfr. Danske Atlas IV, 211.

[57] Kaldet »den skotske kvinde på Tjele«, jfr. H. F. Ewalds roman af samme navn, 1871, og Dansk biografisk leksikon III, 1979, s. 489.

[58] S. Abildgaards notebog i NM.

[59] Jfr. Chr. Heilskov, i JYSaml 4. rk. II, 175. Vedr.

Fig. 28. Staffering sindskrift 1592 på altertavlen (jfr. fig. 11, s. 2019). NE fot. 1979. - *Ornamented inscription, 1592, on altarpiece.*

Genete Craigengelts afstamning skulle hun være en slægtning, måske datterdatter, af grev William Graham af Montrose. - Kencarine, nu Kincardine i grevskabet Perth, der tilhørte familien Montrose. Craigengelt er et lille gods ved Stirling. Se i øvrigt Danske Domme, II. 1554-1569, 1979, nr. 208. Rettertingsdom 18. sept. 1554 vedr. sønnen, Knud Mogensens, forsøg på at få anerkendt sin mor som ægteviet hustru til Mogens Lauridsen Løvenbalk til Tjele og derved sin og søsterens ret til navn og fædrenearv. - Et sagn vedr. Genete Craigengelt er gengivet i MarmDan. II, 1741, s. 174.

[60] Genete Craigengelt købte Harlevholm for sin arv efter Mogens Lauridsen Løvenbalk, der døde 1536; hun giftede sig med Hans Skriver, måske ridefoged på Havreballegård.

[61] Denne såkaldte jordgave beror antagelig på en misopfattelse af en rettergangssag 1615, jfr. Peder Eeg: Harlev Kirkes Jorder, i ÅrbÅrhSt. 1915, s. 132-146.

[62] Gengivet 1661 i herredsbogen (note 46), senere i MarmDan. 1741, s. 174 og i Abildgaards notebog 1770, alle med varierende stavemåder.

[63] Provsten døde 1761, hustruen 1785, datteren 1770, jfr. PersHistT. 9. rk. I, 146 og 237f. samt Årb ÅrhSt. 1921, s. 60ff.

[64] Tavlen måler nu 141X74 cm. Restaurering ved N. J. Termansen, jfr. korrespondance i NM2.

[65] Notebog.

[66] Indskriften suppleret efter ÅrbÅrhSt. 1928, s. 97. 1. hustru, død før 1662, fik to børn, en dreng og en pige, 2. hustru døde 1683 efter ni børns fødsel. Provsten død 1682.

[67] Niels Pedersen var selvejer og en af sognets mest velhavende mænd; jfr. ÅrbÅrhSt. 1928, s. 116. I dødsårstallet synes 3. ciffer at være et 8-tal, rettet til et 9-tal.

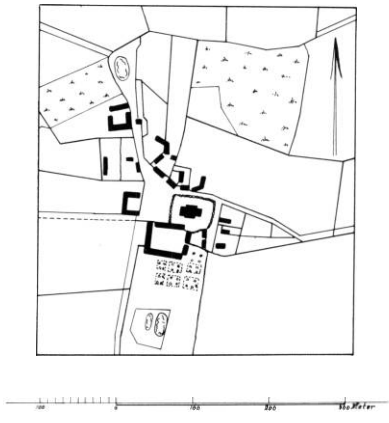

Fig.30. Landsbyplan 1:10000, målt 1781. - *Map of the village 1781.*

Fig. 29. Udsnit af dørfløj, i våbenhuset fra 1756? (s. 2024). NE fot. 1979. - *Section of door leaf in the porch since 1756?*

[68] Jfr. JySaml. 4. rk. II, 177f. og ÅrbÅrhSt. 1928, s. 117.

[69] Margrethe Cathrine Lassen var enke efter købmand Rasmus Mikkelsen Colding, Æbeltoft; jfr. JySaml. ovfr.

[70] J. L. var broder til M. C. Colding (nr. 7) og søn af selvejer Anders Jensen Lassen, Brendstrup; jfr. JySaml. ovfr.

[71] Jfr. JySaml. 4. rk. II, 177ff.

[72] N.N.L. var kirkeværge 1739 (note 17). Indskriften gengivet i ÅrbÅrhSt. 1928, s. 122.

[73] Ifølge JySaml., der gengiver et brudstykke af indskriften, var Kaae begravet 27.juli 1758, 79 år gl.; jfr. ÅrbÅrhSt. 1921, s. 67f.

[74] En datter af skovrider Chr. Berring; jfr. note 71.

[75] Gift med Maren Pedersdatter Kaae, f. 1783; jfr. ÅrbÅrhSt. 1928, s. 124.

[76] LA Vib. Kirkeinsp.ark. Århus Vor Frue rgsk. 1656-93 (C 618.2).

[77] Begravelsen undersøgt af Ejler Haugsted 1939 ifølge korresp. i NM2.

SUMMARY

Together with the vicarage, dating from the middle of the 18th century, the church forms an unusually fine and coherent entity. The building consists of a Romanesque chancel and nave erected in a mixture of materials: rough and split field stones with some smaller sections made of limestone and travertine. In the Late Middle Ages a porch was added to the south and a tower to the west. The porch was rebuilt in Baroque style in 1756 by Cornelius Hansen of Fredericia and the tower was altered in 1862 following its collaps the previous year. The chancel and nave are covered by three Late Gothic vaults, that of the chancel having been rebuilt in 1862.

The church has retained the main items of the old furniture: the Romanesque font, the altarpriece from 1592 with inscriptions from the Catechism and distinctive painting of the Crucifixion, as well as the pulpit from 1600 ascribed to the village carpenter Morten of Skovby who made many pulpits in the area. A carved frieze panel is the only remnant of a set of pews c. 1654. - In 1587 a plain sepulchral tablet was set up for a Scottish noblewoman, Genete Jacobsdatter Craigengelt who was domiciled at the manor Tjele and subsequently at Harlevholm until her death in 1567.